

MUŞ-KEPENEK URARTU KALESİ

Nurettin KOÇHAN*
Cumhur SUR

2002 Ağustos'unda incelediğimiz yerleşme, Muş İl merkezinin 3.5 km. güneydoğusunda, Kepenek ile Soğucak köyleri arasında, ovaya bir dil şeklinde uzanan bir tepe üzerinde yer almaktadır (Çiz.1,Res.1). Tepenin hemen arkasında gittikçe yükselen Kızıl Ziyaret ve 2685 m. yüksekliğinde Kortik Dağı uzanmaktadır.

Yerleşme yeri, doğallıkla Muş, Urartu Krallığı'nın batı yolu olan ve Erciş'ten başlayıp Muş-Bingöl üzerinden Malatya'ya uzanan yolu¹ rahatlıkla kontrol edebilecek bir konuma sahipti. Bu yol stratejik yönden olduğu kadar, demir ve gümüş gibi ham maddelerin temininde de kullanıldığı için önemli idi. Güvenliğini sağlamak için yol boyunca bir çok güvenlik ve konaklama istasyonları yapılmıştır². Sadece bir konaklama tesisi olmadığı anlaşılan ve böylesine önemli bir yere kurulmuş olan yerleşme yerindeki yapıları kesin olarak tanımlayabilmek bugün için olanaksızdır. Çünkü burada pek çok kaçak kazı yapılmış ve kale büyük ölçüde tahrip edilmiştir (Res.2). Fakat yine de, kurulduğu yere uygun olarak bir dil şeklinde inşa edilmiş olan kalenin surlarının bazı kısımlarında günümüze kadar ulaşabilen tek sıra taş temel kalıntılarından kroki çıkarılmaya çalışılmıştır (Çiz.2).

Kepenek kalesini önemli yapan, kalıntılardan çok, burada ele geçen ve Kepenek Köyü'nün içinden geçen derenin taşarak evlere zarar vermesini önlemek için köy halkı tarafından yapılan (Selahattin Çakıcı'nın evinin önündeki) set-duvara yerleştirilmiş olan Urartu yazıtıdır. Urartu Kralı I.Argiştı (M.Ö.785/80-756) yazıtta³ buraya "Argistihinili" adını verdiğini, "...susi-tapınağı ve (kal)eyi inşa

* Yrd.Doç.Dr. Nurettin KOÇHAN, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 25240 ERZURUM-Cumhur SUR, Öğretmen, MUŞ

¹ Bu yol önce Muş ovasına, daha batıda Fırat'ı izleyerek Malatya'ya ulaşırdı. Van'dan Erciş üzerinden gelip Malatya'ya uzanan bu yol için bkz. V. Sevin, "The Oldest Highway Between the Regions of Van and Elazığ in Eastern Anatolian", *Antiquity* 62/236, 1988, 547 vd.; a.y. "Urartu'lara Ait Dünyanın En Eski Karayolu" *Anadolu Araştırmaları XI*, 1989,50; M.S. Rothman, "Alpaslan Baraj Gölü Alanında Muş Ovasında Yüzey Araştırmaları Ön Rapor,1991" X. Araştırma Sonuçları Toplantısı (Ankara 25-29 Mayıs 1992)281.

² Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. V. Sevin, "Urartu'lara Ait Dünyanın En Eski Karayolu" *Anadolu Araştırmaları XI*, 1989,50 vd.

³ N. Koçhan-M. Salvini, "A New Urartian Inscription from the Neighbourhood of Muş" *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici XLII/2-2000*, Fig.2., 303-305.

ettirdiğini...” bildirmektedir. Yazıtta susi-tapınağı tam olarak okunabildiği halde kale kelimesinin bir kısmı tahrip olmuştur. Tapınağın varolduğunu kaçak kazılar sonucu tepenin iki yanından aşağı yuvarlanmış, düzgün işlenmiş ortalama 0.60X0.70 m. ölçülerinde bazalt bloklar da doğrulamaktadır (Res.3). Bu taşlar olasılıkla tapınağa ait olmalıydı, çünkü yazıtın yer aldığı taşın ölçüleri ve işlenişi ile benzerlik göstermektedir. Ancak cephe kısmında(?) bu yazıtın yer aldığı tapınağın yerini ve planını belirlemek, aşırı tahribat nedeniyle olanaksızdır.

Yazıttan anlaşıldığı gibi burada bir de kale olmalıydı. Kale bölgede yer alan ve M.Ö.8.yüzyıla tarihlenen Varto-Kayalidere'deki⁴ kadar büyük bir alanı kapsamaz; giriş kapısının da yer aldığı güneybatı kısmı yaklaşık 60 m. genişliğinde olup, yerleşme alanı kuzeydoğuya doğru aynı genişlikte belirli bir süre devam ettikten sonra daralmaya başlar ve kuzeybatı uç kısımda 10-15 m. genişliğinde dış bükey bir kavis ile sona erer. Güneybatıdaki kapıdan itibaren yerleşme alanının uzunluğu yaklaşık 150 m.dir. İçte, giriş kapısının tam karşısında, dikdörtgen bir yapıya ait çok az kalıntı görülebilmektedir. Kalıntının yetersizliği nedeniyle yapının işlevi belirlenememiştir. Ancak ovayı olduğu kadar buradan geçen yolu da rahatlıkla kontrol edebilecek bir konumdaki kalenin siyasi yönden de önemli bir yerinin olduğu söylenebilir.

Kalenin üç tarafının sarp olması ve güney tarafının da dağlara yaslanması savunmayı kolaylaştırdığı gibi, tipik Urartu kaleleri⁵ ile de benzerlik göstermektedir. Fakat, sur temel kalıntılarının bazı bölümlerinin ancak parçalar halinde günümüze gelebilmiş olmasından üst yapıyı bilemiyoruz. Bu kalıntıların çoğunluğu da kalenin güneydoğu kısmı (Res.4) ile giriş kapısı olarak kabul ettiğimiz bölümüne aittir (Res.5). Kalıntılardan kaleye, yaklaşık 21 m. genişliğinde, kuzey tarafın 9 m., güney tarafın ise 11 m. kadar dışa çıkıntı yapan, yamuk planlı kule şeklinde çıkıntının güney tarafında yer alan kapı ile girildiği anlaşılmaktadır. Ancak giriş kapısının genişliği, duvar kalıntılarının yetersizliği nedeniyle belirlenememiştir. Buraya, kalenin batısında bugün ancak izleri görülebilen eğimli bir yol ile ulaşılabilirdi (Res.6).

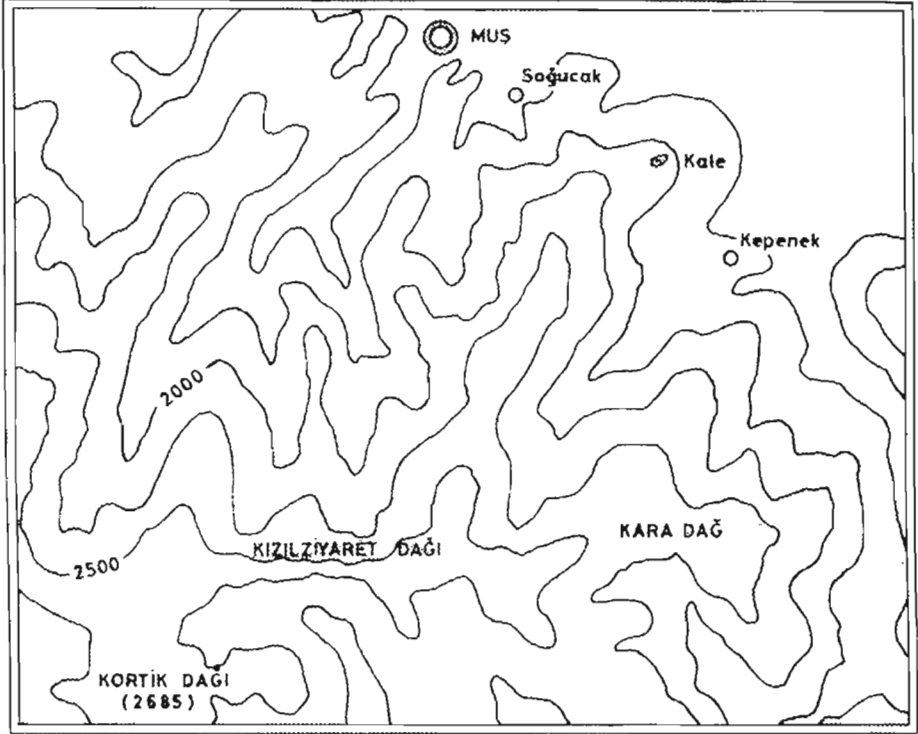
Kalenin içindeki yapılara ait küçük taşlardan inşa edilmiş olan duvar temellerinin bir birinden kopuk parçalar halinde belirlenebilmesi nedeniyle

⁴ C.A. Burney, “A First Season of Excavations at the Urartian Citadel of Kayalidere” AnatSt.16,1966,58 vd.; N. Koçhan,“Yağcılar(Evran) Höyüğü” Arkeoloji ve Sanat 86, 24.

⁵ Van Toprakkale, Çavuştepe ve Erzurum Umudum Kale'nin de dil şeklinde uzanan dağın uc kısmına kurulduğu görülmektedir. Bkz. A.Erzen, “Toprakkale ve Çavuştepe Kazıları Raporu 1962” TürkAD XII/1,1964, 19 vd.;A. Çilingiroğlu, “Diauehi'de bir Urartu Kalesi:Umudum Tepe(Kalor Tepe)” Anadolu Araştırmaları VIII,1980,191 vd.;Rothman, age.285.

planlarını çıkarmak olanaksızdır. Ancak tapınağın, diğer Urartu yerleşme yerlerinde olduğu gibi, kalenin en yüksek kısmında yer aldığını söyleyebiliriz.

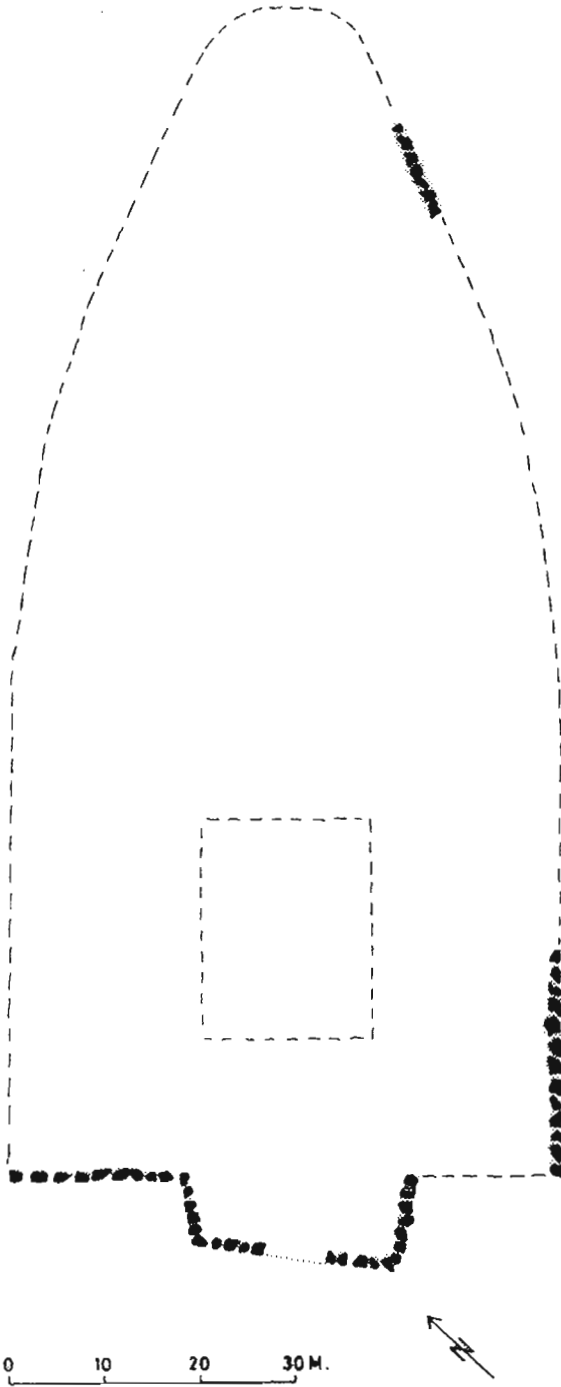
1. Arğişti dönemine ait yazıt dışında kalenin tarihini belirlememize yardımcı olacak buluntu ele geçmemiştir. Bulunan çok küçük birkaç parça seramiğin de Orta Çağ'a ait olması, buranın Orta Çağ'da da kullanıldığını göstermektedir. Kale, yazıta göre olması gereken tapınak ve diğer yapılar hakkında daha ayrıntılı bilgi burada yapılacak kazı çalışmaları ile elde edilebilecektir.

0 1 2 3 4 5 km.

Çizim 1. Kale ve Çevresinin Topografik Haritası

Çizim 2. Kepenek Kalesi

Resim 1 : Kalenin Doğudan Görünüşü

Resim 2 : Kalenin güneyden görünüşü

Resim 3 : Bazalt blok taş

Resim 4 : Kalcın güneydoğu köşesinin temel kalıntıları

Resim 5 : Kale girişinin doğu kısmı

Resim 6 : Batıdan kaleye girişi sağlayan antik yol